KRETINGOS RAJONAS

1950–2010

Kretingos rajonas įkurtas 1950 m. birželio 20 d. iš buvusios Kretingos apskrities Kretingos, Kartenos, Darbėnų ir Palangos valsčių bei Klaipėdos apskrities Bajorų apylinkės. 1950–1953 m. jis priklausė Klaipėdos sričiai. 1995 m. vietoje rajono buvo įsteigta Kretingos rajono savivaldybė, esanti Klaipėdos apskrityje. Jos administracinis centras – Kretinga.

1950 m. rajonas apėmė 774,97, 1967 m. – 1033, 1974 m. – 989,5, 1985–1989 m. – 991 km² plotą. 1951 m. nuo jo atskirta Palanga, kuriai 1970 m. perduota Šventosios apylinkė. 1959 m. prijungtos panaikinto Salantų rajono 7 apylinkės ir Salantų miestas, 1959 m. rajone buvo 1 miestas ir 14 apylinkių, 1974 m. – 2 miestai ir 9 apylinkės, 1988 m. – 2 miestai ir 7 apylinkės.

Šiandien savivaldybė apima 989 km² plotą, kuris suskirstytas į 8 administracinius vienetus: Darbėnų (304 km²; 5 460 gyv.), Imbarės (146 km²; 2 792 gyv.), Kartenos (84 km²; 2 142 gyv.), Kretingos (173 km²; 8 338 gyv.), Kretingos miesto (21 445 gyv.), Kūlupėnų (83 km²; 1 785 gyv.), Salantų (3,3 km²; 1 814 gyv.) ir Žalgirio (135 km²; 3 545 gyv.) seniūnijas.

Kretingos rajono schema

Savivaldybė turi herbą ir vėliavą. 1989–1993 m. Kretingos herbe buvo pavaizduotas stovintis grifas su iškeltu kalaviju (dail. V. Kalinauskas, 1970 m. – A. Surgailis, 1989 m.). 1993 m. dail. L. Ramonienė atkūrė istorinį herbą, kuriame vaizduojama Švč. Mergelė Marija su vaikeliu Jėzumi.

Rajonas yra Lietuvos šiaurės vakaruose. Vakarinė dalis plyti Pajūrio žemumoje, o rytinė – Vakarų Žemaičių plynaukštėje. Per metus iškrinta 823–839 mm kritulių. Vidutinė sausio mėnesio temperatūra siekia -3,5 °C, o liepos – +16,7 °C. Per rajoną teka Akmena, Minija, Salantas, Šventoji. Šalia Darbėnų telkšo vienintelis rajone Kašučių ežeras ir didžiausias regione Lazdininkų tvenkinys (108 ha). Vidiniai vandenys apima 2,25 % teritorijos. Rajone išgaunama nafta, kasamos durpės ir žvyras. Vydmantuose rasti geoterminiai vandenys. Savivaldybėje yra Salantų regioninis parkas, Minijos ichtiologinis, Sūdėnų botaninis zoologinis, Grūšlaukės kraštovaizdžio ir Kartenalės entomologinis draustiniai, 8 gamtos paminklai, apie 470 registrinių kultūros paminklų ir vertybių.

1950–1990 m. rajoną valdė darbo žmonių (liaudies) deputatų taryba ir jos renkamas vykdomasis komitetas. Kretingos rajono vykdomojo komiteto pirmininku 1950–1953 m. dirbo V. Šutinas, 1953–1955 m. – P. Mičiūnas, 1955–1959 m. – L. Gūžė, 1959–1962 m. – P. Pabrėža, 1962–1973 m. – L. Grigalius, 1973–1990 m. – J. Vaikėnas. Apylinkėse ir miestuose buvo renkamos žemesnės pakopos tarybos, pavaldžios rajono administracijai. Tarybų veiklą kontroliavo Lietuvos komunistų partijos Kretingos rajono komitetas. 1990 m. pirmą kartą demokratiškai išrinkta Kretingos rajono taryba, kurios pirmininku tapo B. Anužis, o rajono valdytoju buvo paskirtas A. Šteinys.

Nuo 1995 m. atstovaujamoji valdžia priklauso Kretingos rajono savivaldybės tarybai, o vykdomoji – savivaldybės administracijai. Savivaldybei vadovauja tarybos renkamas meras, o administracijai – skiriamas direktorius. Pirmuoju savivaldybės meru 1995 m. buvo išrinktas J. Pelionis. 1996–2000 m. meru dirbo J. Šakinis, 2000–2009 m. – V. Kubilius, o nuo 2009 m. – J. Mažeika. Savivaldybės administracijai nuo 1995 m. vadovavo R. Rumšas, nuo 2000 m. – A. Puidokas, o nuo 2003 m. direktoriumi dirba V. Černeckis.

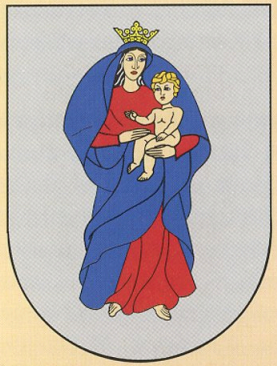
Kretingos miesto ir savivaldybės herbas. Dail. L. Ramonienė, 1993 m.

Kretingos rajono DŽDT vykdomojo komiteto pirmininkas Vaclovas Šutinas (1950–1953)

Kretingos rajono DŽDT vykdomojo komiteto pirmininkas Petras Mičiūnas (1953–1955)

Kretingos rajono DŽDT vykdomojo komiteto pirmininkas Liudas Gūžė (1955–1959)

Kretingos rajono DŽDT vykdomojo komiteto pirmininkas Pranas Pabrėža (1959–1962)

Kretingos rajono DŽDT vykdomojo komiteto pirmininkas Leonas Grigalius (1962–1973)

Kretingos rajono LDT vykdomojo komiteto pirmininkas Jonas Vaikėnas (1973–1990)

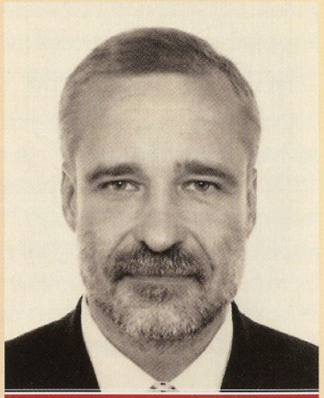

Kretingos rajono tarybos pirmininkas Bernardas Anužis (1990–1995)

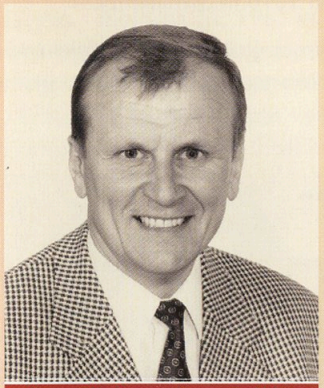

Pirmasis Kretingos rajono savivaldybės meras Juozas Pelionis (1995–1996)

Kretingos rajono savivaldybės meras Juozas Šakinis (1996–2000)

Kretingos rajono savivaldybės meras, Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino kavalierius Valerijonas Kubilius (2000–2009)

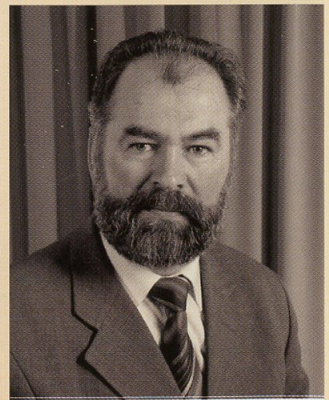

Kretingos rajono savivaldybės meras Juozas Mažeika (nuo 2009)

1960–1962 m. pastatytas pirmųjų daugiabučių namų kvartalas Savanorių gatvėje Kretingoje

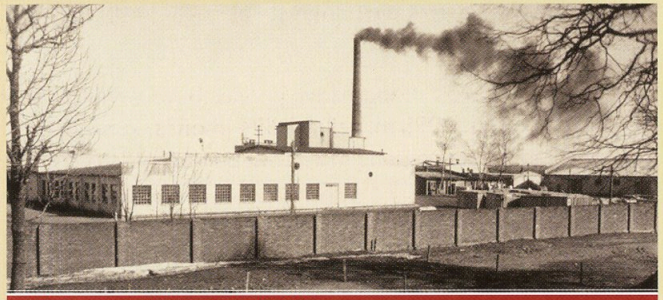

Vilnonių audinių fabrikas „Laisvė“, 1967 m.

1959 m. rajone gyveno 39 282, 1970 m. – 42 086, 2001 m. – 45 700 žmonės. 1959 m. pab. buvo 2 miestai, 3 miesteliai ir 225 kaimai, 1976 m. – 2 miestai, 2 miesteliai ir 212 kaimų, o 2001 m. – 2 miestai, 2 miesteliai ir 196 kaimai. Juose 2008 m. gyveno 45 835 žmonės (21 676 vyrai, 24 159 moterys). 50,8 % gyventojų sudarė miestiečiai. Didžiausios gyvenvietės: Kretinga (21 445), Vydmantai (1 880), Salantai (1 814), Darbėnai (1 598), Kūlupėnai (1 348), Padvariai (1 254), Kartena (1 022), Kretingsodis (1 001). Gyventojų vidutinis tankumas siekia 46,6 žm./km². Per 2009 m. gimė 486, mirė – 566 gyventojai, susituokė 320, o santuoką nutraukė – 124 poros. Vidutinis gyventojų amžius – 38 metai (vyrų – 35,7, moterų – 40,1). Pagal tautybę 97,6 % gyventojų yra lietuviai, 0,7 % – rusai, 1,7 % – baltarusiai, latviai, lenkai, ukrainiečiai, vokiečiai. Pagal religines konfesijas 89,5 % gyventojų yra katalikai, 1,1 % – evangelikai liuteronai, 0,5 % – stačiatikiai ir kt.

Ekonomikoje 1950–1986 m. dominavo stambios valstybinės įmonės. Didžiausios buvo vilnonių audinių fabrikas „Laisvė“ ir 1974 m. įkurta plataus vartojimo gaminių įmonė „Akmena“, turėjusi baldų, siuvimo, virvių ir žaislų cechus. Kretingoje veikė odos gamykla „Briedis“, 1961 m. tapusi Šiaulių odos gamyklos „Stumbras“ cechu, sviesto gamykla, kombinuotųjų pašarų gamykla (1955–1986), o 1986 m. pradėjo veikti didžiausias regione Kretingos grūdų produktų kombinatas. 1976 m. atidaryta Kretingos eksperimentinė statybinių konstrukcijų gamykla.

Gyventojų aptarnavimo sferoje dirbo Kretingos vietinės pramonės kombinatas, 1961 m. pavadintas Kretingos buitiniu gyventojų aptarnavimo kombinatu. Rajone veikė kelios statybinės organizacijos: Tarpkolūkinė statybos organizacija, Statybos remonto valdyba, Melioracijos statybos montavimo valdyba. Prekyba ir visuomeniniu maitinimu rūpinosi Kretingos rajono kooperatyvų sąjunga, kurią sudarė Kretingos ir Salantų vartotojų kooperatyvai. Ji priklausė Lietuvos kooperatyvų sąjungai, kuri Kretingoje 1955 m. įkūrė žvėrininkystės ūkį.

Perėjus prie rinkos ekonomikos, įmonės buvo smulkinamos ir privatizuojamos. 1998 m. veikė 1 594 įmonės, kurių dauguma vertėsi prekyba, krovinių ir keleivių pervežimu, maitinimu, statyba ir remontu. 2009 m. rajone buvo 891 veikiantis ūkio subjektas, kuriuose dirbo daugiau kaip 10 000 žmonių. Per 2008 m. veikiančių ūkio subjektų padaugėjo 4,0 %, o lyginant su 2007 m. – 11,2 % (Lietuvoje – 10,5 %). Daugiausia ūkio subjektų užsiima prekyba (28,3 %), nekilnojamojo turto, nuomos ir kita verslo veikla (13,6 %), apdirbamosios pramonės veikla (12,3 %). Beveik 60 % visų ūkio subjektų yra smulkios įmonės, kuriose dirba iki 4 darbuotojų. Daugiausia dirbančiųjų dirba apdirbamojoje pramonėje, prekyboje ir statyboje.

Stambiausia įmonė yra Vydmantuose įsikūrusi AB „Akme-na“, gaminanti medinius vaikiškus žaislus, baldus, virtuvinius stalus, kėdes, lentynas. Žibininkuose veikia UAB „Žibosa“ („HBH Juozo alus“), kurioje yra pramogų kompleksas, gaminamas alus, teikiamos maitinimo ir

Liaudies vartojamų gaminių įmonės „Akmena“ eksperimentinio cecho brigadininkas S. Paukštys prie pagamintų medinių vaikiškų žaislų, 1980 m.

viešbučio paslaugos, vystomas kaimo turizmas. Padvariuose šalia Kretingos kaimo turizmą vysto poilsio ir pramogų kompleksas „Vienkiemis“. UAB „P. Varkojis ir Ko“ Kurmaičiuose gamina europinio standarto medinius langus ir duris, lovas, sodo namelius. UAB „Augma“ užsiima didmenine prekyba vaisiais ir daržovėmis. AB „Vievio paukštynas“ Kurmaičių filialas renka kiaušinius, gamina paukštieną ir jos produktus, UAB „Žemaitijos granitas“ Darbėnuose gamina granitinę skaldą keliams ir statyboms, UAB „Vaismedžių medelynas“ Kluonaliuose aprūpina gyventojus vaisiais, uogomis, vaismedžių ir vaiskrūmių sodinukais, UAB „Tyras“ Kalniškių durpyne ruošia kraikines, kompostines durpes ir durpes kurui. Stambiausios Kretingos miesto įmonės yra AB „Kretingos grūdai“, UAB „Kretingos žvėrininkystės ūkis“, žuvies apdirbimo įmonė UAB „Ostsee Fisch Kretinga“, statybos bendrovės „Ringesta“, „Damba“. Pajūrio žemių gelmėse glūdinčią naftą nuo 1993 m. išgauna bendra Lietuvos-Švedijos UAB „Genčių nafta“. Rajone veikia transporto paslaugas teikiančios įmonės, o plačiausiai išvystyta medienos veikla.

Kretinga – žemės ūkio kraštas. 1949–1950 m. rajone pravesta prievartinė kolektyvizacija. 1949 m. pab. kolūkiai apėmė 73,5 %, o 1950 m. pab. – 96 % visų valstiečių ūkių. 1990 m. rajone veikė 14 kolūkių ir 5 valstybiniai ūkiai. Jie 1991 m. buvo suskaidyti į daugiau kaip 100 žemės ūkio bendrovių. Įsibėgėjus žemės ir nekilnojamojo turto grąžinimui, jos likvidavosi.

XX a. 7–9 dešimtmečiais intensyviai buvo plečiami dirbamos žemės plotai, o žemdirbiai keliami į kolūkines gyvenvietes. Jose buvo statomos parduotuvės, mokyklos, bibliotekos, kultūros namai, vaikų darželiai, medicinos punktai, pašto skyriai.

Dirvą aria Žemaitės kolūkio Žadeikių brigados kolūkietis Jonas Sakuotis, apie 1955 m.

Kolūkių laukai apsėjami pirmuoju Darbėnų mašinų-traktorių stoties traktoriumi „XT3“, 1950 m.

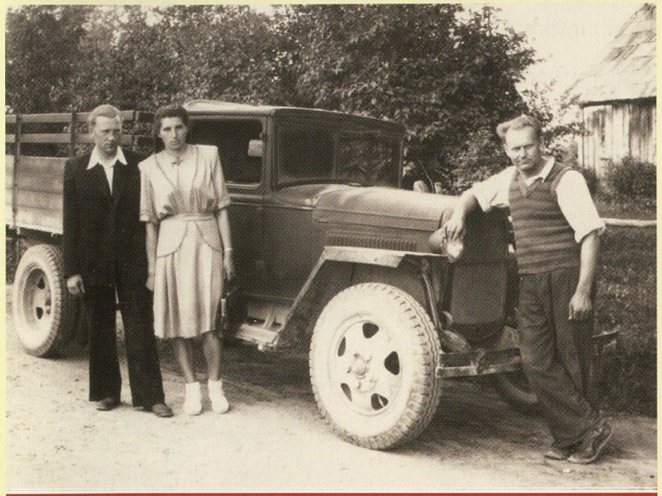

Pirmasis automobilis Piliakalnio kolūkyje. Dešinėje stovi vairuotojas Jonas Anužis, kairėje – kolūkio pirmininkas Juozas Jašinskas su žmona, skaityklos vedėja Jacenta, 1952 m.

2005 m. žemės ūkio naudmenos užėmė 53,6 % savivaldybės ploto. Iš jų 87,1 % apėmė ariamoji žemė, 10,6 % – pievos ir natūralios ganyklos, 2,4 % – sodai ir uogynai. 2008 m. spalio 1 d. buvo įregistruotas 1 631 ūkininko ūkis. Daugiau kaip 100 ha valdė 14 rajono ūkininkų. Jie augino vasarinius ir žieminius kviečius, rapsus. 28 ūkiai vertėsi ekologiškos produkcijos auginimu. Nuo 2007 m. auginami biokurui skirti energetiniai augalai, o 2008 m. nebeauginami tradiciniai pluoštiniai linai. 2008 m. rajone buvo 6 024 melžiamos karvės, o S. Pielikio, M. Kazbaraitienės ir R. Karazino pieno ūkiai gavo Europos Sąjungos sertifikatus. 2004 m. įsteigti 2 žemės ūkio kooperatyvai: Budriuose – žemės ūkio technikos kooperatinė bendrovė „Platus arimas“, o Imbarėje – smulkiųjų pieno gamintojų kooperatinė bendrovė „Pieno banga“. Žemės ūkio kooperatyvu „Nagarbos ūkis“ tapo vienintelė rajone išlikusi Nagarbos žemės ūkio bendrovė (Rūdaičiai).

Didelis rajono turtas yra miškai, kurie apima trečdalį savivaldybės teritorijos. Jiems prižiūrėti ir eksploatuoti 1950 m. buvo įkurtas Kretingos miškų ūkis (nuo 1964 m. – miško pramonės ūkis). 1973 m. jis tapo Kretingos miško įmonių susivienijimo, o 1980 m. – Kretingos miškų ūkio gamybinio susivienijimo pagrindine įmone. Miškininkai nuo 1957 m. želdino kolūkių miškus, tvirtino pustomus pajūrio smėlynus. Nuo 1990 m. įmonė vadinasi VĮ Kretingos miškų urėdija.

Verslui ir žemės ūkiui remti savivaldybė įsteigė Smulkiojo ir vidutinio verslo bei Kaimo plėtros fondus. Padedant Ūkio ministerijai, 2004 m. buvo įkurta VšĮ Kretingos turizmo ir verslo informacijos centras, kuri 2010 m. panaikinta.

Sėkmingam ūkio funkcionavimui įtakos turi susisiekimo tinklo išvystymas. Todėl buvo rekonstruojami ir asfaltuojami

Darbėnų vaikų darželis, 1962 m.

1959 m. pastatyta Kretingos rajono centrinė ligoninė. A. Berželionio nuotr., 1967 m.

pagrindiniai keliai, statomi gelžbetoniniai tiltai, pastatyta nauja Kretingos geležinkelio stotis, įkurta Kretingos autotransporto įmonė ir autobusų stotis.

Gyventojų sveikata rūpinasi Kretingos ligoninė (pastatyta 1959 m.), Kartenos, Kretingos ir Salantų pirminės sveikatos priežiūros centrai. Socialine globa užsiima savivaldybės socialinės paramos skyrius ir visuomeninės labdaringos organizacijos. Mieste veikia Kretingos socialinių paslaugų centras ir Dienos veiklos centras, o vienuolyne – labdaros valgykla „Rūpestėliai“. Savivaldybėje veikia Kretingos J. Pabrėžos ir Salantų gimnazijos, Kretingos M. Daujoto, S. Daukanto, Darbėnų, Kartenos ir Vydmantų vidurinės, Baublių, Grūšlaukės, Kūlupėnų, Jokūbavo, Piliakalnio pagrindinės ir Kurmaičių pradinė mokyklos, 3 mokyklos-darželiai, 7 lopšeliai-darželiai, suaugusiųjų mokymo centras, sporto mokykla (įk. 1965 m.), Kretingos (įk. 1958 m.) ir Salantų (įk. 1989 m.) meno mokyklos, verslo ir technologijų mokykla (įk. 1972 m.), privati Pranciškonų gimnazija. Be to, 1995–2007 m. Kretingoje veikė Šv. Antano religijos studijų institutas prie Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos katedros, o 1946–2003 m. – žemės ūkio mokykla-technikumas, 2003–2009 m. buvęs Klaipėdos verslo ir technologijų kolegijos skyriumi.

Dvasiniu žmonių gyvenimu rūpinasi 13 katalikų ir 1 evangelikų liuteronų bažnyčia, vienuoliai pranciškonai ir seserys pranciškonės. Kultūrinį gyvenimą paįvairina Kretingos rajono kultūros centras (įk. 1945 m.; rūmai pastatyti 1972 m.) su 16 filialų, Egidijaus Radžiaus teatras (įk. 1969 m.), vaikų ir jaunimo teatras-studija „Atžalynas“ (įk. 1979 m.), Salantų kultūros centras (įk. 1949 m.) su 2 filialais, savivaldybės M. Valančiaus viešoji biblioteka su 22 filialais, Kretingos muziejus (atnaujinęs veiklą 1944 m.; 1977–1991 m. veikęs restauruotose vienuolyno rūmuose, o nuo 1992 m. – Kretingos dvaro sodyboje), Vyskupo Motiejaus Valančiaus gimtinės muziejus (įk. 1969 m.), Orvydų sodyba-muziejus Gargždelėje (įk. 1973 m.). Kretingą garsino mišrus choras „Gintaras“ (vad. G. Purlys), moterų choras „Svaja“ (vad. A. Žilius). Kultūros ir švietimo darbuotojai nuo 1950 m. rajone rengia dainų ir šokių šventes. Ilgametė jų organizatorė – mokytoja, choreografė L. Vaičiulėnienė. Jos paruošti šokėjai dalyvavo visose respublikinėse dainų šventėse, į kurių repertuarus buvo įtrauktas ne vienas mokytojos sukurtas šokis ir choreografinė kompozicija. Kretingą garsino „Minijos“ futbolininkai, pelnę Respublikos čempionato medalius ir laimėję

Kretingos tautinių šokių ansamblis, 1956 m.

futbolo taurę. Nuo 1971 m. garsėja motobolininkai, laimėję SSRS čempionato bronzos, 1994 m. – Europos čempionato bronzos, o 1996 m. – sidabro medalius. Plačiai žinomas ultramaratonininkas P. Silkinas.

Labiausiai Kretingai nusipelniusiems asmenims pagerbti 1989 m. įsteigta Kretingos rajono Garbės piliečio nominacija, o kultūros srityje dirbantiems darbuotojams skatinti 2006 m. savivaldybės taryba įsteigė Kretingos rajono savivaldybės kultūros ir meno premiją.

Kretingos rajono savivaldybė bendradarbiauja su Vil-jandžio (Estija), Kiškunhalašo (Vengrija), Polesko (Rusija), Lemboko (Lenkija), Osby (Švedija), Merkiš-Oderlado (Vokietija) savivaldybėmis.

Parengė Julius Kanarskas, Kretingos muziejaus Istorijos skyriaus vedėjas

Kretingos motobolo komanda „Žemūktechnika“ Rytų Vokietijoje, 1982 m.

Išleido ir spausdino Leidybos grupė DRUKA. www.druka.lt

KRETINGOS MUZIEJUS
KRETINGA MUSEUM • КРЕТИНГСКИЙ МУЗЕЙ

Vilniaus g. 20, LT-97104 Kretinga
8 (445) 77323, 77612
kretingosmuziejus@takas.lt
www.kretingosmuziejus.lt
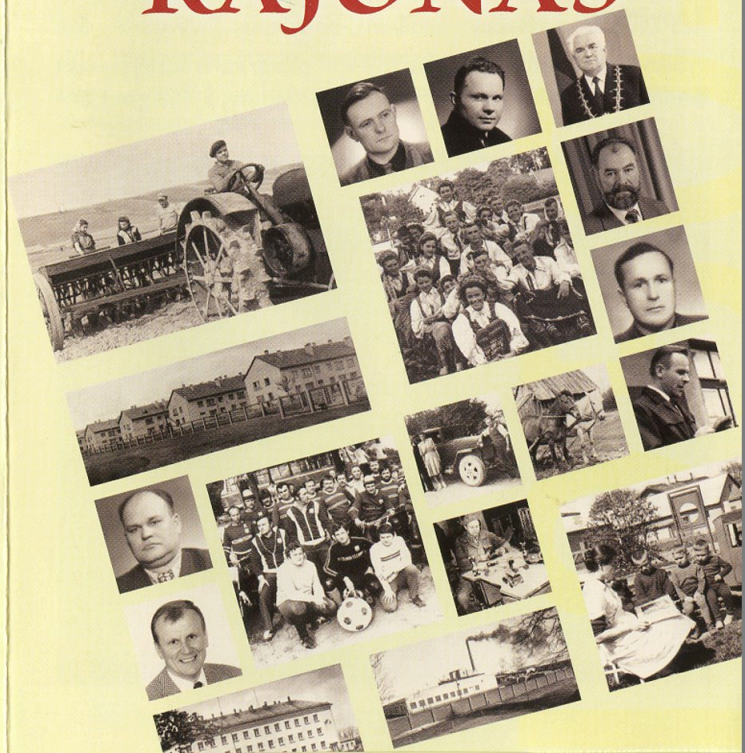
KRETINGOS RAJONAS